

**Izjava Renate KICKER, šefa delegacije,
na sastanku sa predstavnicima vlasti države i entiteta u Sarajevu, 30. marta 2007.,
na kraju treće posjete Bosni i Hercegovini
Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja
ili kažnjavanja (CPT)**

Dame i gospodo,

Stigli smo do kraja druge periodične posjete CPT-a Bosni i Hercegovini. Posjeta je dala priliku da se ocijeni napredak ostvaren nakon prve periodične posjete u aprilu u maju 2003. i ad-hoc posjete u decembru 2004. Tokom posjete, delegacija CPT-a ispitala je uslove pritvora i postupanja sa zatvorenicima u jednom broju zatvora. Delegacija je posebnu pažnju posvetila situaciji sa forenzičkim psihijatrijskim pacijentima, te razmotrila postupanje sa pacijentima psihijatrijskih bolnica i štíćenicima u dvije ustanove socijane zaštite. Posjetila je i jedan broj policijskih ustanova, s ciljem sagledavanja uslova pritvora i garancija zaštite koje tamo postoje (listu ustanova vidi u Prilogu).

Saradnja

Stepen saradnje koji su tokom cijele posjete pružali organi Bosne i Hercegovine bio je dobar na svim nivoima. Delegacija je primijetila da je, generalno, informacija o mogućoj posjeti CPT-a i o tome šta su mandat i ovlaštenja Komiteta dostavljena mjestima koja se koriste za čuvanje osoba lišenih slobode, te je, shodno tome, delegacija brzo ostvarivala pristup ustanovama koje je željela posjetiti, dokumentaciji koju je željela konsultirati i osobama sa kojima je željela razgovarati.

Međutim, dozvolite da naglasim da saradnja podrazumijeva i određene napore da se ispoštuju preporuke koje je CPT dao nakon svojih ranijih posjeta. U tom smislu, delegaciju zabrinjava to što nije našla nikakve temeljite mjere poduzete da se unaprijedi situacija u zatvoru koji je posjetila, ili u vezi sa forenzičkim psihijatrijskim pacijentima. Ovaj nedostatak saradnje znači da, ako ne bude promptne reakcije vlasti, Komitet može ostati bez drugog izbora, osim da razmotri pokretanje procedure davanja javne izjave po članu 10. stav 2 Evropske konvencije o sprječavanju mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

Policijske ustanove

Tokom posjete, delegacija je primila značajan broj navoda o fizičkom zlostavljanju od strane policije; ti navodi uglavnom su se odnosili na udarce nogom ili rukom u različite dijelove tijela, kao i udarce službenim palicama.

Većina navoda odnosi se na vrijeme kad su osumnjičene ispitivali krim-inspektori u svojim kancelarijama, ponekad i duži vremenski period, prije smiještanja u ćelije za zadržavanje. Naprimjer, dvije osobe navele su da su ih u periodu od 48 sati, policijski službenici neprestano udarali rukama i nogama, te davali usmene prijetnje da će im polomiti kosti; jedan od njih naveo je da je primio udarac drškom pištolja. U drugom slučaju, osoba je navela da mu je tokom ispitivanja cijev pištolja stavljena u usta.

Druga osoba navela je da su ga policijski službenici u nekoliko navrata tukli tokom hapšenja i pritvora. Uprkos tome što je u dva navrata nakon batina bio ljekarski pregledan, njegove povrede nisu evidentirane. Delegacija je tražila da se obavi forenzički ljekarski pregled i rezultati tog pregleda potvrdili su povrede koje je već primijetio ljekar delegacije. Nadležni tužilac, koji je ranije obavio razgovor s pritvorenikom, izrazio je iznenađenje u pogledu takvog nalaza. Međutim, ispostavilo se da je razgovor sa tužiocem obavljen u prisustvu policijskih službenika; shodno tome, razumljivo je da nisu bili izneseni nikakvi navodi o zlostavljanju.

Delegacija se susrela i sa osobom koja navodi da su ga udarali policijski službenici, a da su njegove povrede kasnije evidentirane u lokalnoj obolnici i kod zatvorskih ljekara i koji se, uz to, žalio nadležnom tužiocu. Uprkos takvim dokazima i činjenici da su povrede još uvijek bile vidljive, tužilac nije poduzeo nikakve dalje radnje.

Delegacija, shodno tome, traži od ministara unutrašnjih poslova i policijskih komesara da daju jasnu poruku da je zlostavljanje pritvorenih osoba protivzakonito i neprofesionalno, te da će biti predmet strogih sankcija. Nadalje, delegacija traži da glavni tužioci u oba entiteta jasno podsjetu na to da su tužioci pod zakonskom obavezom da istraže sve slučajeve navodnog zlostavljanja.

CPT poseban značaj pridaje trima temeljnim garancijama zaštite za osobe koje policija liši slobode: pravo takvih osoba da o situaciji u kojoj se nalaze obavijeste bliskog srodnika ili nekog drugog; pravo pristupa advokatu; i pravo pristupa ljekaru. Mada bi takve garancije zaštite trebale, po zakonu, važiti od samog početka lišenja slobode, delegacija je razgovarala sa mnogim osobama koje su navodile da nisu bile u mogućnosti da ostvare ta prava tokom perioda policijskog ispitivanja. U mnogim slučajevima se čini da se pristup advokatu desio tek nakon što je takva osoba izvedena pred sudiju da joj se odredi pritvor.

Što se tiče materijalnih uslova u policijskim stanicama, delegacija je primijetila da je bilo određenih unaprjeđenja na Palama, ali da su dvije ćelije u zatvoru u glavnoj policijskoj stanici u Mostaru još uvijek u vrlo lošem stanju; nadalje, predloženi prostor za ćelije u Višegradu je neprikladan i ne bi ga se trebalo početi koristiti. Uslovi u ćelijama u policijskoj stanici u Foči su izuzetno loši; **delegacija se poziva na član 8., stav 5 Konvencije i traži da se ove ćelije odmah stave van upotrebe.**

Delegacija mora još jednom naglasiti da u policijskim prostorijama za razgovore nije mjesto predmetima kao što su palice za bejzbol, replike pištolja i metalne cijevi (sa vezicama za ruku); treba ih odmah ukloniti iz svih policijskih objekata gdje se osobe mogu zadržavati ili ispitivati.

Zatvorske ustanove

Delegacija je po prvi put posjetila zatvor u Foči i obavila dalje posjete istražnom zatvoru u Sarajevu i zatvoru u Zenici. Delegacija je posjetila i zatvore u Istočnom Sarajevu i u Mostaru, gdje je razgovarala sa pritvorenicima, te obavila ciljanu posjetu zatvoru u Doboju.

U zatvoru u Zenici, delegacija je ponovo primila brojne navode da osoblje zatvora zlostavlja zatvorenike. Navodno zlostavljanje uglavnom se sastoji od udaraca rukom, nogom ili službenom palicom. Navodno se takvo zlostavljanje dešava u disciplinskim ćelijama drugog paviljona ili tokom prebacivanja u njih. Neki od navoda potkrijepljeni su medicinskim dokazima.

Delegacija je podržala zahtjev rukovodstva zeničkog zatvora da državni ombudsman odmah pokrene istragu o navodima o zlostavljanju. Nadalje, delegacija je o svojim zaključcima obavijestila glavnog tužioca Federacije BiH. **Delegacija CPT-a željela bi da do 31. maja 2007. godine primi informacije o rezultatima takve istrage.**

Ispitan je i slučaj zatvorenika koji je umro u drugom paviljonu zeničkog zatvora nakon što je vraćen iz bolnice, gdje je bio tretiran zbog uzimanja prevelike količine droge. Delegacija CPT-a traži da nezavisno tijelo provede detaljnu istragu u vezi sa okolnostima smrti tog zatvorenika, uključujući i period do njegove hospitalizacije i kasnije postupanje s njim u zatvoru. **Delegacija bi željela da do 31. maja 2007. dobije rezultate te istrage, kao i kopiju izvještaja o obdukciji.**

Neki do gore pomenutih navoda o zlostavljanju odnose se na pretjeranu upotrebu sile od strane osoblja zeničkog zatvora pri zaustavljanju tuča među zatvorenicima. U tom smislu, delegacija je zabrinuta odsustvom smjernica za zatvorsko osoblje u pogledu korištenja sredstava prisile koja su im na raspolaganju. Naprimjer, delegacija je saznala da je sprej-suzavac, koji je potencijalno opasan, dostupan svim zatvorskim službenicima u posjećenim ustanovama, te da ga osoblje može koristiti kad samo odluči da je to potrebno, bez odgovarajućeg sistema izvještavanja i monitoringa. **Delegacija bi željela da do 31. maja 2007. dobije informacije o mjerama poduzetim za uvođenje odgovarajućih smjernica i procedura evidentiranja upotrebe sredstava prisile.**

Delegacija je ozbiljno zabrinuta zbog nasilja među zatvorenicima koje se čini značajno prisutnim u posjećenim zatvorima. U zeničkom zatvoru je čula o jednom broju incidenata nasilja među zatvorenicima, od kojih je najmanje jedan uključivao i to da je zatvoreniku naređeno da ubije drugog zatvorenika. Ne iznenađuje što su određeni zatvorenici zabrinuti za svoju sigurnost.

Što se tiče nasilja među zatvorenicima u zatvoru u Foči, delegaciju je jedan broj zatvorenika obavijestio da je ono značajno smanjeno nakon prebacivanja određenog zatvorenika na neko drugo mjesto. Shodno tome, do trenutka kad novo odjeljenje maksimalne sigurnosti počne s radom u fočanskom zatvoru, oklijevanje upravnika zatvora da ponovo primi tog zatvorenika se čini dobro utemeljenim.

Što se tiče nemira u dobojskom zatvoru 28. marta 2007., delegacija CPT-a imala je priliku da naredni dan razgovara sa osobljem i sa zatvorenicima (uključujući i dva zatvorenika koji su prebačeni u zatvor u Banjoj Luci). Odmah je bilo očigledno da je dobojski zatvor neprikladan, kao i sa nedovoljnim brojem zaposlenih, da smješta osuđenike kategorije koja se trenutno tamo čuva. Nadalje je bilo jasno da su u zatvoreničkom dijelu zatvora, gdje su se nemiri desili, u poziciji kontrole bili zatvorenici, a ne zatvorski službenici. Uz to, delegacija je saznala da jedna grupa zatvorenika koristi nasilje da bi kontrolirala druge zatvorenike, po svemu sudeći nekažnjeno. Prema izjavama sagovornika sa kojima je delegacija razgovarala, pokušaj ubistva dvojice zatvorenika od strane znatno veće grupe bio je kulminacija dužih tenzija i ranijeg nasilja među zatvorenicima u toj ustanovi. Mada je intenzitet povreda zatvorenika tokom nemira bio ograničen (npr. frakture kostiju), tijesno su izbjegnute dvije smrti. Vlasti moraju dvojici premještenih zatvorenika nastaviti pružati zaštitu u zatvorskim sistemima Bosne i Hercegovine, znajući da su i dalje izloženi ozbiljnom riziku od drugih zatvorenika.

Nažalost, takvi incidenti su za očekivati, obzirom na neodgovarajući objekat zatvora, kombiniran sa nedovoljnim brojem zaposlenih i nedostatkom koherentne politike rada zatvora i jasnih zatvorskih procedura. Ako se ne poduzmu konkretne radnje da se otklone uzroci u korijenu problema, velika je vjerovatnoća da će se oni umnožiti, a ne smanjiti. **Delegacija CPT-a bi željela da primi izvještaj o istrazi o nemirima u dobojskom zatvoru, kao i informaciju, do 31. maja 2007. godine, o mjerama koje se poduzimaju da se spriječi ponavljanje takvog incidenta.**

Smještaj mlađih prestupnika na prijemnom odjeljenju fočanskog zatvora također daje osnova za zabrinutost. Sadašnja praksa smještanja maloljetnika zajedno sa starijim zatvorenicima na prijemnom odjeljenju suprotna je principu razdvajanja maloljetnika i odraslih i potpuno nesigurna. **Delegacija bi željela da do 31. maja 2007. godine primi informacije o mjerama koje se poduzimaju da se osigura da se maloljetnici nikad ne smještaju zajedno sa odraslima.**

U svim posjećenim zatvorima postoji nedostatak odgovarajućeg smještaja za ugrožene zatvorenike, kao i za one kojima treba viši nivo sigurnosti. U zeničkom zatvoru je u toku izgradnja jedinice za zaseban smještaj ugroženih zatvorenika, a postoje i planovi da se aneks forenzičke psihijatrije pretvori u odjeljenje maksimalne sigurnosti. U fočanskom zatvoru su radovi već u toku na formiranju odjeljenja maksimalne sigurnosti. Takva odjeljenja su itekako potrebna; trenutno ne postoje sigurni i zaštićeni objekti za čuvanje opasnih zatvorenika ni na državnom, ni na entitetskom nivou, kako sasvim jasno pokazuju i zaključci ove posjete.

Materijalni uslovi pritvora u posjećenim zatvorima ostavljaju itekako prostora za unaprjeđenje. Naročito u sarajevskom istražnom zatvoru, gdje još uvijek postoje izuzetno loši uslovi kakvi su opisani u izvještaju iz 2003. godine; neophodno je postepeno renoviranje ćelijskog smještaja u cijelom zatvoru. Određene ćelije za izolaciju u toj ustanovi (73b, 77 i 80) su u tako lošem stanju, da trenutno nisu prikladne za čuvanje ljudi; **delegacija se poziva na član 8., stav 5 Konvencije i traži da se te ćelije odmah stave van upotrebe.**

Druga pitanja, kao što su aktivnosti za zatvorenike, zdravstvena zaštita, broj zaposlenih, pritužbe i inspekcije, detaljnije će se obraditi u izvještaju o posjeti.

Psihijatrijske ustanove

Delegacija je ponovo posjetila psihijatrijsku bolnicu Sokolac, posebno forenzička odjeljenja i muško akutno odjeljenje, kao i forenzički psihijatrijski aneks zeničkog zatvora.

Delegacija je obaviještena da su u aprilu 2006. godine pacijenti zapalili bivše forenzičko odjeljenje bolnice Sokolac. Pacijenti sa tog odjeljenja sad su smješteni u maloj, jednospratnoj zgradi, koja je privremeno modificirana.

Što se tiče zlostavljanja, za razliku od ranijih posjeta, delegacija nije čula nikakve navode o zlostavljanju pacijenata od strane osoblja na odjeljenjima koje je posjetila, niti je čula za bilo kakve novije incidente ozbiljnijeg nasilja među pacijentima.

Što se tiče materijalnih uslova, bilo je nekih pokušaja da se unaprijede uslovi na muškom akutnom odjeljenju psihijatrijske bolnice Sokolac. Međutim, uslovi na forenzičkom odjeljenju su još uvijek neprihvatljivi; naročito je zatvoreno odjeljenje izuzetno skućeno i pretprano, sa do trideset pacijenata u tri male spavaone. Skoro da nikako nema prostora između kreveta, a ponekad po tri pacijenta moraju dijeliti dva kreveta. Tokom dana, spavaone su za pacijente na duže periode zaključane, te su oni prisiljeni da borave u uskom hodniku i malom dnevnom boravku, gdje neki sjede ili leže na podu, jer nema mjesta za sjedenje. Jedini objekat za boravak napolju dostupan pacijentima zatvorenog odjeljenja je mali kavez dodan sa vanjske bočne strane zgrade, u kojem pacijenti borave po lijepom vremenu, ali koji nema dovoljno prostora da pacijenti po njemu mogu šetati.

Uprkos hitnim preporukama koje je CPT dao u svojim izvještajima nakon posjeta 2003. i 2004. godine, pacijenti su i dalje izloženi riziku jer moraju da jedu u bolničkom restoranu, koji je u fazi terminalnog građevinskog raspadanja. **Delegacija želi da do 31. maja 2007. bude obaviještena o mjerama koje se poduzimaju da se ova opasnost otkloni.**

Što se tiče aneksa za forenzičku psihijatriju u zeničkom zatvoru, mada je manje pretpran nego tokom prethodne posjete, materijalni uslovi su i dalje sve teži i u potpunosti su neprihvatljivi za jednu zdravstvenu ustanovu.

Tretman pacijenata na svim posjećenim odjeljenjima skoro potpuno se sastoji od farmakoterapije. Skoro da nema nikakve osmišljene aktivnosti, što je posebno ozbiljno kod pacijenata koji su ograničeni na svoja odjeljenja.

Što se tiče broja osoblja, delegacija je primijetila da je na Sokocu došlo do određenog povećanja na odjeljenjima forenzičke psihijatrije. Međutim, na svim posjećenim odjeljenjima je nivo interakcije osoblje-pacijent i dalje nedovoljan za osmišljen terapijski angažman i još uvijek nema kliničkog tretmana sa interdisciplinarnim pristupom, niti individualiziranih planova tretmana.

Što se tiče sredstava za sputavanje, mada sokolačka psihijatrijska bolnica jeste kupila posebno izrađene kožne vezice, delegacija je vidjela metalne lisice koje se i dalje koriste za fiksiranje uznemirenih pacijenata, bez direktnog i kontinuiranog nadzora, i to vezivanjem za krevete ili cijevi za grijanje. Prilikom obje ranije posjete, CPT je naglasio da su metalne lisice u potpunosti neprihvatljivo sredstvo za sputavanje pacijenata u jednoj zdravstvenoj ustanovi. **Delegacija želi da do 31. maja 2007. dobije potvrdu da su lisice uklonjene iz bolnice i da su pacijenti kod kojih**

treba upotrijebiti druga sredstva sputavanja uvijek pod direktnim i kontinuiranim nadzorom osoblja.

U aneksu za forenzičku psihijatriju u zeničkom zatvoru, uslovi u sobi za izolaciju i dalje su vrlo nesigurni za smještanje uznemirenih psihijatrijskih pacijenata.

Što se tiče pravnih garancija zaštite, delegacija je zabrinuta praksom u sokolačkoj psihijatrijskoj bolnici, gdje se pacijentima koji se primaju na muško akutno odjeljenje kaže da će biti izloženi dužoj hospitalizaciji protiv svoje volje ako ne potpišu saglasnost za dobrovoljnu hospitalizaciju i sav tretman. Takva praksa na ovom i drugim odjeljenjima mora se odmah obustaviti.

Što se tiče budućih aranžmana za forenzičke psihijatrijske pacijente, CPT primjećuje da postoji saglasnost na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini da postojeći forenzički psihijatrijski objekti, u psihijatrijskoj bolnici Sokolac i u zatvoru u Zenici, moraju biti zamijenjeni jednom ustanovom na državnom nivou za cijelu zemlju. Uprkos toj saglasnosti, čini se da je opipljivi napredak ograničen i delegacija CPT-a zabrinuta je nedostatkom procesa multidisciplinarnog stručnog strateškog planiranja. Takav proces bi trebao uključiti sve relevantne aktere, da se osigura da predložena nova ustanova pruži adekvatne i sigurne uslove, da ima adekvatno osoblje i odgovarajuće resurse. Obzirom na takve zahtjeve i složenost pravne situacije, mora se uspostaviti jasan i realan vremenski plan za provedbu tog projekta. U tom kontekstu, tim za planiranje trebao bi dobiti izadatak da se u međuvremenu bavi ranije pomenutim nedostacima u vezi sa njegovom forenzičkih psihijatrijskih pacijenata koji se trenutno čuvaju u psihijatrijskoj bolnici Sokolac i u zeničkom zatvoru, da se osigura zadovoljenje barem minimalnih standarda njege. **Delegacija bi željela da do 31. marta 2007. godine primi informacije o konkretnim koracima koji se poduzimaju da se riješi ova izuzetno nezadovoljavajuća situacija.**

Domovi za socijalnu zaštitu

Delegacija je po prvi put posjetila zavod za osobe s mentalnim onesposobljenjima „Drin“ u Fojnici i višegradski Zavod za zaštitu ženske djece i omladine.

Što se tiče zlostavljanja, delegacija nije čula nikakve navode o fizičkom zlostavljanju štíćenika od strane osoblja. Štaviše, delegacija je primijetila pozitivne i brižne odnose između štíćenika i osoblja, a vidi se da osoblje čini najbolje što može da brine o velikom broju teških štíćenika.

Međutim, u višegradskoj ustanovi su štíćenice izložene riziku da ih guraju, šamaraju i verbalno napadaju druge štíćenice. Takvi incidenti se u velikoj mjeri mogu prispisati nedovoljnom broju zaposlenih, neadekvatnom režimu i oslanjanju na improvizirane intervencije drugih štíćenika da se uspostavi neki red u haotičnom okruženju.

U obje ustanove su materijalni uslovi generalno zadovoljavajući.

Obje ustanove pružaju tretman vrlo heterogenoj mješavini štíćenika (djeca, odrasli, starije osobe, mentalno i fizički hendikepirani i psihijatrijski bolesni ljudi) kojima treba raznovrstan tretman koji kombinira medikamente, fizičku njegu i psihosocijalnu rehabilitaciju. Međutim, ograničene terapeutske i edukativne mogućnosti znače da većina štíćenika dane provode u pretpranim dnevnim boravcima sa malo aktivnosti. Takav nedostatak stimulacije pojačava institucionalizaciju

štićenika. Delegacija smatra da bi svi štićenici smješteni u ustanove socijalne zaštite trebali uživati individualizirani terapijski pristup u životnim i obrazovnim ustanovama posebno projektovanim za njihovu starosnu grupu; ovo posebno važi za djecu.

Što se tiče broja zaposlenih, u obje ustanove postoji značajan nedostatak odjeljenskog i drugog terapijskog osoblja, a to stanje je direktni uzrok mnogih identificiranih nedostataka; nijedna ustanova nema psihologa, a učešće psihijatra je ograničeno. Naročito bi „Drin“ trebao imati usluge stalno zaposlenog psihijatra. Nadalje, svi zaposleni trebali bi imati početnu obuku i obuku na radnom mjestu.

Što se tiče mekog sputavanja i izolacije, u obje ustanove bi se trebala izraditi operativna politika rada, a svi štićenici koji su sputani ili u izolaciji trebali bi biti pod stalnim i kontinuiranim nadzorom. Korištenje lanaca i katanaca za fiksiranje dva štićenika u „Drinu“ najveći dio vremena, a trećeg povremeno, je neprihvatljivo; moraju se ponovo uložiti naponi da se pronađe alternativa. **Delegacija traži pismeni izvještaj do 31. maja 2007. o alternativnim strategijama i o tome kako će se pronaći neophodni resursi da se takvo vezivanje lancem prekine.**

Što se tiče pravnih garancija zaštite, delegacija je zabrinuta odsustvom učešća zakonskih staratelja štićenika, te odsustvom bilo kakve nezavisne revizije pritvora. Činjenica da u Federaciji BiH nema zakona koji uređuje pitanje ustanova socijalne zaštite još je jedan temeljni nedostatak, čime se od njih traži da rade u zakonskom vakuumu bez neophodne podrške i nadzora organa vlasti. **Delegacija bi željela da do 31. marta 2007. dobije informacije o koracima koji se poduzimaju da se izradi koherentna politika rada, uključujući i odgovarajući pravni osnov, za domove za socijalnu zaštitu.**

Konačno, kad osoba koja boravi u ustanovi socijalne zaštite iznenada umre, trebala bi se obaviti interna istraga i nezavisna eksterna istraga. U tom smislu, delegacija traži da se obavi istraga u vezi sa nedavnom smrću izazvanom povredom, kao i druge nedavne neočekivane smrti u višegradskom zavodu, te da se CPT-u podnesu rezultati tih istraga.

*

* *

Pitanja navedena u ovim preliminarnim napomenama, kao i druga pitanja, detaljno će biti obrađena u izvještaju o posjeti. Izvještaj će se vlastima Bosne i Hercegovine dostaviti u julu 2007. godine. Naravno, informacije i komentari dati kao odgovor na primjedne delegacije će se u potpunosti uzeti u obzir pri izradi izvještaja.

PRILOG

Policijske ustanove

Federacija Bosne i Hercegovine

- Policijska stanica Goražde, Bosansko-podrinjski kanton
- Policijska stanica Konjic, Hercegovačko-neretvanski kanton
- Centralna policijska stanica Mostar, Hercegovačko-neretvanski kanton
- Policijska stanica Novo Sarajevo, Kanton Sarajevo
- Policijska stanica Zenica, Zeničko-dobojski kanton

Republika Srpska

- Policijska stanica Bratunac
- Policijska stanica Istočno Sarajevo
- Policijska stanica Foča
- Policijska stanica Pale
- Policijska stanica Srebrenica
- Policijska stanica Višegrad

Zatvorske ustanove

Federacija Bosne i Hercegovine

- Istražno odjeljenje zatvora Mostar
- Istražni zatvor Sarajevo
- Zatvor zatvorenog tipa Zenica

Republika Srpska

- Istražno odjeljenje zatvora Istočno Sarajevo
- Zatvor zatvorenog tipa Foča

Delegacija je obavila razgovore i sa nekim zatvorenicima i zaposlenima u zatvorima u Banjoj Luci i Doboju.

Psihijatrijske ustanove

Federacija Bosne i Hercegovine

- Forenzičko psihijatrijsko odjeljenje zatvora u Zenici

Republika Srpska

- Psihijatrijska bolnica Sokolac, Republika Srpska

Domovi za socijalnu zaštitu

Federacija Bosne i Hercegovine

- Dom za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica „Drin“ Fojnica

Republika Srpska

- Zavod za zaštitu ženske djece i omladine Višegrad